

Nemzeti Társalkodó

Augustus 18dik napján 1835.

Székelyekről közlemények.

I.

*Kászonszék' Csíkszék'től külön válásának
históriája.*

Mikor Zsigmond császár Molduvába bement volt (1590), akkor a' kászoni népek nagy hűséggel szolgálnak néki, ugy annyira, hogy király látja az kinek ő magának való népének nagy hűségét; kiket király megkérde: micsoda népek volnának? 's megmondják: hogy ők egy magának szakadott szeget-földön lakó népek, és az ő hazájokat Kászonnak nevezik; de Csík-székhez birják őket. Kiknek király minden jó létét ígéré, hogy ha ő tőle kérőt kérnének szolgálatjokért. Ugy pedig mint megnyomorodott népek egyebet nem tudnak kérni, hanem mondanak Zsigmond császárnak: Miérthogy mi szabad Székelyeknek neveztetünk, és minket kötelesség alatt tart az Csíkszékhez, mi azt kívánjuk Felsőgedtől: hogy mi szabadnépek légyünk, és mi magunk tehessünk

*Bíró*t, *Hadnagy*ot közöttünk; erről Felsőgedtől levelet is kívánunk. Az ő könyörgéseket király kegyesen meghallgatván: az ő kívánságokat nékik megengedi; levelet is ad nékik róla.

Immár mikor ő magok kezdtek volna ő köztök *Bíró*t, *Hadnagy*ot tenni, és széket ülni: az csíki Fő-népek ezen megbosszankodának és által hívatják a' földnek színepét, és fogdosnak meg benne úgy mint 12-öt. Mondnak a' csíkiak nékik: Valamicsoda leveletek vagyon Zsigmond császártól, néktek adatott; de ha kezünkbe nem adjátok: meg kell halnotok; mert fejeteket vétetjük. Az tizenkét ember nem veszik pagicsiára; hanem izennek a' föld' népének ilyen szóval: az mint minket szeretnek, és a' mi veszedelmünket nem kívánják; küldjék ide nékünk a' míszabadságunknak levelét. A' föld' népének nem lészen mit tenniük; által küldik a' levelet, és a' megfogdosott népet úgy szabadítják meg haláltól.

Az Zsigmond császár' holta (1437) után — ez volt Mátyás' király' idejében — volt egy jó magabíró Lófő ember Kászonban: Pataki Antal. Ugyan ezen szabadságért való törekedésért fogják meg az Pataki Antalt az csíkiak; viszik fel Szent Tamásra a' Nagy Lázár' házához, mely Nagy Lázárnak voltanak egy néhány fiai; egyiknek volt neve: Bálint. Az egyik elmégyen Pataki Antalhoz, 's mond néki: Pataki Antal! Vagyon-e hited? Most néked valamit mondanék. Mond

az Pataki Antal: Uram! Vagyon nékem hitem, és ha mi mondó szava vagyon Kegyelmednek; mondja-el nékem. Mond Lázár Bálint: Ha akarod, én az éjjel elbocsátatlak, el is bocsátlak úgy hogy, menjel haza ez éjjel, és gyűjtsd egyben a' föld' népét, és szollj velek, hogy ha azt felfogadják: hogy engemet közikbe befogadnak; nékem ő közöttök jeles helyet adnak minden hozzá tartozóival fiuról fiura, mint annak módja; én is azt felfogadom nékik: hogy mind a' Zsigmond császár' levelét, kit elvettünk vala tőlök, haza szerzem nékik; mind pedig Mátyás királytól is újlag megnyerem nékik ez szabadságot és elválasztom Csík-széktől őket.

Pataki Antal igaz ugyan fel kél azon éjjel, és Lázár Bálint ad egy lovat alája, és alá jö ide Kászonba; itt a' föld' népét egyben gyűjti 's megbeszéli ezt az dolgot nékik; a' föld' népe igen örüli, és felfogadják mind fejenként, és Pataki Antalnak hütöt adnak róla, és Lázár Bálinthoz teljes bizodalommal bocsátják: hogy készek fejek fel felvenniék, és a' tisztbe is befogadniok úgy hogy, az hat Nemben (Tribusban) mindenikben elbirja egyszer a' tisztet, és mikor az eltelik: álljon az Halom-Nembe (Tribusba), és mikor az Halom-Nemnek eljő tiszt: akkor az Halom-nembeliekkal együtt birjon tisztet (az az: székbírói vagy hadnagyi hivatalt); csak hogy oltalmazza őket minden hatalmastól. Sőt még annak felette, vele e-

gyütt akarnak minden költségekben futni mindenre, az hová szükség futniok az ők szabadságokért; sem akarnak egyebet ő nálánál uralni, hanem csak ötet, és az ő maradékot, csak őket elszakaszsa és elválaszsa Csíktól. Lázár Bálint úgy szóllott volt arról: hogy ő sem kívánja különben az ő szolgálatjokat; hanem csak úgy mint szabad személyektől. Ezt az választ Pataki Antal ezen az igén megviszi Lázár Bálintnak. Másad éjjel Lázár Bálint mindgyárást felkél; mindgyárást alá költözik ide Kászonba, és a' Szent-egyház alatt egy szobában telelvén-ki az télen, kikeletre jeles helyet adnak néki minden hozzá tartozójával és hasznával; erdejével, mezejével, halas vizével, szénarétével és szántó földével, és minden hasznával, akár mi névvel neveztessenek.

Ezen közben (Mátyás) király jöbé Erdélybe; jö Medgyesbe (1462). Bocsátja két ítélőmesterét Székely-földre; egyikének Gergely mester, másiknak Bodó Gáspár volt nevek; azt hivták Bodó prépostnak is 1). E-

1). Itt a' személyekre nézve egy kis tévedés van. Mátyás király a' Kászon székieknek e' tárgyban adott levelében maga mondja: „*memoriae commendamus - - - Quod cum nos fideles nostros, venerabilem ac magnificum et egregios viros dominum Nicolaum Bodo, praepositum ecclesiae albensis cancellarium secretarium nostrum; Gasparum Bodo - - - et magistrum Gregorium de Dersenorucz protonotarium - - in medium Siculo-rum partium nostrarum transilvanarum - - duxissemus destinandos, et iidem inter alias sedes venissent ad sedem Kászon vocatam, tunc universi Si-*

zek Székről Székre jártak 's úgy ítéltek; jö-
vének ide Csíkba is bé. Ez Lázár Bálint mé-
gyen hozzájuk mind az föld' népével együtt
és megpanaszolja nékik: minémü nagy in-
ségben vagyon ez szegény szegelet-föld; meg-
beszéli teljességgel, mint tulajdon szolgál-
jokkal nyertek volt az néhai Zsigmond csá-
szártól olyan szabadságot, hogy ők magok
tehessenek Bírót, Hadnagyot közöttök, és
széket ülhessenek; de a' csíki Fő-népek el-
foglalták róla, és nem hagyják a' féle sza-
badsággal élniek; sőt még a' császár' leve-
lét is elvették tőlök mind addig fojtogatták,
és elrekesztették tőlök, nékik nyilván való
nyomoruságokra és hosszúságokra. Mondnak
az ítélőmesterek: Vagyon-e arról bizonyság-
tok, hogy császár ilyen szabadságot engedett
volt néktek, és hogy levelet is adott volt
róla; éltetek is e' szabadsággal? Mond Lá-
zár Bálint: Vagy Csíkból kell vagy Kászon-
ból, nevezünk; eleget találunk, mert ezt
mind egész Szék jól tudja. Mondának a' mes-
terek: Nevezetek Csíkból is huszonnégyet,
's Kászonból is huszonnégyet, és hívjátok
előnkbe.

culi nostri ad eandem sedem Kászon pertinentes,
contra et adversus universos Siculos nostros ad se-
dem Csík pertinentes querulose proposuissent“'sat.
De publica partium transsilvanarum administratione
civilis atque militari sub Wayvodis. Viennae 1816.
8. pag. 71. 72.

Az idézett sorok szerint tehát az a' Bodó, ki
prépostnak hivatott, nem Bodó Gáspár volt, hanem
Bodó Miklós.

Azon képpen hívják el mind az két fél közül a' negyven nyolcz embert, és az mesterek egy csürkertben valami asztaglábon ülnek volt, és úgy szóllították volt elé a' tanúkat, és mind egyenként megeskették és megfeleltették; de úgy hogy a' ki megfelelt azt bé a' csürbe rekesztették, 's úgy szóllították mást elé. Ezek a' negyven nyolcz emberek egyiktől megválva egy igén úgy felelnek, mint Lázár Bálint kereseti volt az csíkiak ellen; csak egy szent simóni ember nem felel azon igén, mint a' többi.

Ez így lévén, mond az Gergely mester Lázár Bálintnak: Nagy Bálint! elveszted az pert. Mond Lázár Bálint: Uram! ha elvesztem, mit tehetek róla? Néha ember kővárát is veszti-el. Mond ismét a' Gergely mester: Nefélj Bálint Uram! megnyerted; mert mind néked felelnek az tanúk. Mond Lázár Bálint: Hálá Istennek Uram! adjon levelet róla Kegyelmed. Mondnak az mesterek: Nem irhatunk most levelet Kegyelmednek róla; hanem jöjj-el velünk királyhoz; király most Medgyesen vagyon; ő Felségének megmutatjuk az vallásokat; az leveleket ugyan ottan kiadjuk. Nem lehet mit tenni Lázár Bálintnak; elmégyen velek Medgyesre, és az két itélőmesterek az vallást megmutatják. Király hogy látja, hogy megbizonyította Lázár Bálint minden keresetit: úgy adatja ki levelét 2); ő Felsége is enge-

2) Költ ezen levél: „in oppido Medgyes, feria quinta proxima post festum conceptionis beatae Ma-

di, erejében is hagyja, confirmálja a' Zsigmond császár' adományát és engedelmét.

Mikor Lázár Bálint még ottan Medgyesen volna, immár a' király' levele is kezében volna: ugyan ezen való bosszúból az királynak gonoszt mondanak ő felőle, királyt reá haragítják. Ezt megérti Lázár Bálint; az levelet másnak adja, egy barátjának. Király ez közben megfogatja, 's Tótországba Pökötybe küldi; és ott tartja király két hónaphiján esztendeig. Ez földnépe — Kászon — úgy küld-fel királyhoz könyörgeni érte, 's király megírja oda Pökötybe: hogy elereszszék. Immár a' vas ugyan sebbe ejtette volt a' két szárát. Itt a' föld' népe kérdi: hogy hova tette a' király' levelét? Úgy mondja: hogy még akkor, mikor megakarták fogni, adta egy barátjának. Oly emberem az, úgy mond: hogy el nem vesztette az levelet. Az levélért innen hazul küld az barátjához, úgy hozatja-meg a' levelet, 's az napságtól fogva a' levélnek tartása szerint ő magok töttek Bírót, Hadnagyot, 's úgy ültek széket, és úgy ítéltek tulajdon Székeken azon szokott törvénnyel, és törvénynek minden erejével, mint egyéb szabad Székben szoktak itélni.

Immár Lázár Bálint kezd eljárni a' tisztekben, mint a' föld' népe néki adta volt; az közben meghal; nem járhat mind az hat

riae virginis. Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo." Az 1). alatt idézett könyvben ki van egészen nyomtatva.

Nemnek tisztiben el, hanem a' fia, Lázár András tölti-ki. Mikor kitelik, mondnak az földnépei: Uram! immár az Halom nembe álljon Kegyelmed. Mondnak az Halomnembeliek: Nem igazság az, hogy nekünk ő Kegyelmét osztó társul adjátok, és a' több Nembeliek épen megmaradnak; mert Lázár Bálint mindnyájunkért fáradozott, költött. Végre úgy végezik, hogy úgy legyen: hogy egy esztendőben a' Lázár Bálint maradéki Bírák legyenek, és az másik esztendőben se Bírák se Hadnagyok; hanem ismét az harmadik esztendőben Hadnagyok legyenek.

Az olta míg Lázár András élt, ő is úgy birta Kászont, és oltalmazta. Lázár András holta után Lázár Ferencz még e' képpen birta és oltalmazta. A' föld' népe sem uralt, oltalmult senkit egyebet, ő sem erőltette egyéb szolgálatra őket; hanem csak az ő szabad akaratjok szerént: a' mint szolgálták olyan jámbor urokat 3).

II.

Csikszék' Rendeinek 1675bőli levelök úzoni Beldi Pálhoz.

„Kegyelmednek mint bizadalmas Urunk-

3) Kézíratból. Találtatik Kolozsváratt az ev. reform. collegium' könyvtárában; a' kéziratbeli régi aklevelek' III. kötet. tomusa' 518—522 lapjain.

nak szolgálatunkot ajánljuk; kívánsági szerént való üdvességes sok jókkal, szerencsés hosszú élettel, áldja meg az Ur Isten Kegyelmedet!“

„Kegyelmedet mint Urunkat bizadalmason kelletik ilyen dologból megtalálnunk: minémü commissiói érkeztenek légyen közinkben az mű Kegyelmes Urunknak ő Nagyságának; ez alkalmatossággal becsületes atyánkfiától, Sándor János uramtól, ő kegyelmétől, Kegyelmed' kezéhez küldöttük. Ugy vagyon Uram, hogy ő Nagysága' kegyelmes parancsolatját mű úgy értjük: hogy itt lakós embereknek nem szabados kereskedésre más országba vinni gabonát; de más országbeliek szabadosan vásárolhatnak és vitethetnek-bé Molduába. Mindazonáltal fő Tiszt-Uramék ő kegyelmek azt parancsolják: hogy ha szintén mólduai emberek vásárolnak is búzát, vagy egyéb gabonát ez országban; de itt való emberek fizetésért bé ne vihessék, mely mind az molduai embereknek, 's mind az itt való szegénységnek — kik fizetésért bévihetnék, — nem kevés károkra vagyon. Kegyelmedet mint Urunkot bizadalmason és szeretettel kérjük: Ne neheztelje bár csak abban alkalmatosságot találni, hogy az molduai emberek megvett és veendő gabonáját, az itt való emberek fizetésért vihessék bé Komán falváig; mely abbeli Kegyelmed' jó akaratját, adja Isten, mű is Kegyelmednek más alkalmatossággal szolgálhasuk-meg, mint bizadalmas Urunknak. Éltés-

se az Ur Isten Kegyelmedet sok esztendőig jó egészségben, boldogul, szerencsésen. Datum in oppido Csík Szereda. Die 3a April. 1675. —

Kegyelmednek jó akaró szolgálai szeretettel szolgálnak míg élnek

Csík Széknek minden becsületes Rendei“ 4).

közli

Nagy Ajtai Kovács István.

A² História hasznai

Az ember születik, nézi rövid ideig az őt körül vevő tárgyakat, 's elhal. Ez általjában az emberi nem sorsa vadaknál, vándor népeknél, 's a' mezei embernél. Mindezeknek életök csak nem az állatokéhoz hasonlít; melyek, multnak és jövőnek nélküle csak azon percznek élvezetébe vonúlnak-össze, kiben lélekzelnek, 's egész létök csak egy változatlan nap, 's a' tér, kit megfutnak, egy igen szűk láthatár.

Azonba némely választottakat megszállnak az isteni értelem sugári, 's ezeknek szavokra az emberek csoportja kilépik az anyagi lét szűk köréből, 's egy szelidebb, ragyogóbb életet kezd.

4) Az eredeti levélből, mely m. gy. monostori gróf Kemény József úr' tulajdona.

Ezen ihletett emberek nehánya behat szemeivel az egek mélységébe, a' csillagok útait kiszabja, 's hatalmas kezében e' rop-pant égi testek súlyát és kiterjedésöket föl-méri. Mások a' menynek zengedelmeit ki-hallgatják, 's az égtől eltanúlt éneket halan-dó társaik közt ismételik. Némelyek Olümp' tetejéről szállva-le, márványban örökitik-meg azon alakokat, kiknek közelébe járúlni volt kiváltságuk, vagy a' vászonnak adnak életet. Még mások, ugyan azon hatalmas ösz-töntől ingerelve, merész útakkal körül ö-vedzik a' földnek tekéjét, 's a' bámuló so-kasággal a' földsarkok' és egyenlítő' más meg más egeit, vidékeit, és merőben új terem-tvényeit ösmértetik.

De mind ezek mellett a' tanult embe-rek azok, kiknek az emberi nem legtöbbet köszönhet; ők teszik nagyobbá terjedetteb-bé e' gyors e' rövid lételt, a' világ' első nap-ján kezdetvén az velök gondolatban, 's a' jö-vendőnek legvégső határhoz elnyujtván; 's így az egyes embert az egész nem' életével ajándékozván-meg.

A' História' szövétnekét tartva kezök-ben, szemünk előtt egy temérdek látványt idéznek-fel, az elmúlt századok' változatos rajzolatját; elvezetnek a' nemzetek' bölcsői-hez; 's általok azon birodalomnak lehetünk polgárivá, melyhez legtöbb vonzalmot ér-zünk, 's élhetünk kebelében, részesülünk re-ményeiben, éldelhetjük talentumit, 's dia-dalmaiban ön dicsőségünket találjuk.

Látjuk a' nemzeteket felnőni, megsokasodni, egyiket a' másban felolvadni, 's mindeniket a' világ' játékszinén megannyi különböző viseletben arczulattal és szellemben megjelenni, 's elhaladtokban előnkbe terjeszteni felfedezések' művészleteik' 's emlékeik' tárát, főként szerencsétlenségeik nagy tanúságait.

Ki nem érzi, hogy a' História, királytól az egyes polgárig, minden embernek egyik legfontosabb tanulmánya?

Felette sokszor megsíraták a' népek, hogy érdemtelen fejedelmek voltak, kiknek ferdeségek a' nemzeteket sok időig arra kárhoztatni látszott, hogy szünet nélkül egy körben, az oktalanságok' és nyomoruságok' ugyan azon pályáján, fussanak újra meg újra.

A' Histórianak olvasásiból ki nem fogyható kincsekkel gazdagúlva, művész, litterator, a' múltnak híres árnyékait újra felidézi; 's arczulatjaik' vagy szózatjaikat meglepő hasonlatban adja vissza.

Philosophok és a' polgári alkotmányokat fejtegető publicisták a' Históriaban találják állitványaik' probakövet. A' jelent kormányzó moral és törvények nem lehetnek csupa levegői merész elmefuttatások, hanem a' múltnak adataival mindenütt bizonyos viszonyban kell lenniök 's azokban gyökerezniök.

Az egyes polgárnak, a' nélkül hogy a' philosoph' palástját öltse magára, hasonló hasznára válik felvilágosúlnak és bölcsnek lenni; 's itt a' Histórianak geniusza mintegy

jóltévő istenség jelenik-meg, levonva fátyolát a' balitéleteknek, mely a' szemeket homályal fedezte.

A' Histórianak tanulása, a' kötelesség felőli meggyőződés által, telyes engedékenységet szül az egyes polgárban a' törvényes hatalom iránt. Látni fogja, hogy mindenütt az írott törvények iránti engedelmesség ad a' kormánynak erőt, 's a' nemzetet egybekapcsoló százados szokások' tiszteletben tartása teszi a' polgári erényt, 's a' köz boldogságot; 's e' fontos okoknak hódúlva többé nem hajtatik vezetője által baromként, hanem mint értelmes lény, önkényt a' törvények szerént intézi lépéseit, a' hatalom' megbizottjaiban saját érdekének őrjeit tekintve.

A' magányos embernek vagy on még egy más haszna is, talán a' legédesebb, a' Histórianak tanulásából; t. i. az, hogy boldogságát méltánylani tanulja; a' világ' történeteinek szomorú játékát végig tekintve, jobban ízelítendi saját nyugalmát, melynek édes volta csak a' világ' nagyjait annyiszor eltiport vérengző jelenetek' ellentételében tűnik fel kitetszőleg.

A' História' tanulásából egyes emberek által vehető részletes hasznokról emelkedjünk fel az egész polgári társaság' érdekére, mely egyszersmind minden egyes polgárnak is legjobban kiszámított érdeke.

Mi után az emberek a' kormányzat minden nemeit elpróbálták, voltak Ázsia' zsar-

nokainak rabszolgái, Hellasz' és Róma' pártoskodó republikánusi, zabolátlan harczfiak a' celta erdőkben, végre késő gyümölcsseit araták a' századok' tapasztalásinak, 's a' képviselői rendszert állíták-föl, mely mellett a' nagyobb társaságok legjobb sikerrel kormányoztatni láttatnak.

A' nemzet' képviselőit megválasztó polgárnak tehát, hogy választása jó legyen, ósmerni kell, mikor milyen férjfiakra vagyonszükség, micsoda történetek fejlődhetnek-kimunkálataikból, 's azoknak mi lehet következésök. De honnan vehetné e' siető tapasztalást, ha nem a' multnak rájzolatiból? Mindenkoron leendének Gracchusok, kik alattomos czélatokkal telvék, a' vagyonos polgárok' birtokainak egyenlő felosztásával csábitgatva, lázadásra fogják a' népet ingerelni; mindenkoron találkoznak olyanok is, kik a' fejedelem' tanácsaiban, hazájok 's ön lelkök' ösméretéről megfélejkeztvén, a' zsarnoklat' gyászos szenvedelmét igyekeznek a' király' szívébe ültetni, drága béren fizetett javallatjaikat eszközül ajánlván. A' választóknak tehát ösmérniök kell az embereket, kik e' nagy rosszakat megelőzzék, vagy sikerítlenítsék. Éltek' éveit tekintve még ifrak, de bölcs öregek a' könnyü 's baj nélküli tapasztalás után, mit a' História' tanulásából szereztek, rendkívüli esetek' idején tudni fogják azon részre határozni magokat, mely a' köz ügynek legkedvezőbb. Tudatlanság az első oka népek' 's egyes emberek' nyomoruságinak.

Merítsük tehát a' nemzeti köz jóllétnek életadó tudományát a' népek' történeteinek évkönyveiből.

K. L.

A' Brahmin-réczék Kelet-Indiában.

Gangesz folyamában tenyész egy réczefaj, melyben a' külön nemű párok egymáshoz fogytig hívek maradnak; de napestig együtti mulatásuk után, alkonyatkor egy titkos ösztön ellentállhatlanúl kényszeríti őket egész éjjente külön válva maradni; 's hím és nőstény a' szent folyamnak ellenkező partjaira repül, mindenik azt vélve társáról, hogy a' közös fészket és nyoszolyát hűtelenségből hagyá-el; 's így a' féltékenység' kínos érzelmeitől nyugtalanítva, szívre ható siránkozásal 's enyhet nem találó repdesés közt töltik-el a' hosszadalmas éjjet. A' hindu nép' legendája szerint, e' szenvedő madarakba bűnös halandók' lelkeik szállottak, emberi éltökben elkövetett vétkeikért egymás iránti szertelen hajlandósággal büntetve, 's lakolva kinjaiban a' minden estve megújuló külön-válásnak. Jó szívű Brahminok az istenek' átka alatt nyögő nyomorúttakat legalább emberek' üldözésétől megóvni akarván, készen valának nevöket ruházni reájok, 's ez által megszentelék őket, hogy emberektől sérelmök ne lenne. Mi szép tanuságot vonhatunk e' mondából! hogy Isten' büntetésébe nem

kell avatkozunk, 's valakin a' Mindenhatónak keze megnehezült; szent légyen előttünk, és ne telézzük azt, mit Isten mért-ki; büntetésnek úgy mint jutalomnak ő tudván illő határát.

K. L.

Orvosszer Hypochondria ellen.

Bertinazzi Carlino a' francia játékszín legkedveltebb arlequinje, kitől kívánják származtatni sokan még az arlequint is; vidámlelkes tréfájival, szeretetre méltó szeszélyeskedéseivel, hódító magaviseletével oly igen birta a' francia nemzet szeretetét; hogy az iránta egész haláláig a' legkicsapongóbb kedvét, 's meglegedését mutatta. Ezen szeretetre méltó tulajdonai mellett is azonba a' hypochondria (rászta-kor) mérték nélkül kinzotta. Egykor egy orvoshoz méne nyavalyáját lepanaszolni, 's tőlle tanácsot, segédet kérendő. Az orvos ki őt személyében nem esmérte, így szollott hozzá: „Jobb orvos, szert nem mondhatok; mintha *Carlinoval* „gyakran társalkodsz.“ Ah! felele ez, én magam vagyok *Carlino*, másokat tudok mulattatni; magam még is hypochondriacus vagyok. —

Az asszonyok hűsége egy levelen való pecsét; csak emberséges embernek való lakat.

Párizsi Per 1. Felv.